

Scriitura intimă feminină între memoria recuperatorie și miza identitară

Prof. univ. dr. Simona Antofi

„Dunarea de Jos” University of Galati

Abstract: *Annie Bentoiu's confessing narrative enhances a special type of recollection-focused discourse generated from the point of view of a woman who has proudly passed through the harsh post-war history and will strongly believe that written words are able to save the next generation from the possible – and similar as well – moral and spiritual disaster. The identity restoration objective of such narrative becomes the main point of interest of the author's ethic project through which the woman writer tries to redefine herself along her intimately encounter with her own personal history.*

Key words: *recollection, autobiographic discourse, scriptural identity, authorial ego.*

Autoare a unei scrieri memorialistice masive, în două volume, care acoperă, în principal, perioada de început a instaurării comunismului și a ideologiei totalitare în România, Annie Bentoiu – soția compozitorului Pacal Bentoiu – realizează o vastă frescă a perioadei menționate, inserând, pe lângă referirile nostalgic-admirative la familia sa – tatăl, fruntaș țărănist, medic respectat și bărbat elegant pentru vremea aceea, și mama, elvețianca aflată în permanent proces de adaptare la spațiul românesc și la mentalitățile sud-est europene, viitorul soț, familia acestuia etc. – scurte, pertinente și documentate eseuri despre situația politică, socială și culturală precară, despre oamenii politici mai vechi sau mai noi, despre efectele dezastruoase ale noii ordini asupra modelului românesc de existență.

Relativ slab întâmpinată de critica de specialitate – puține ecouri semnificative – dar bucurându-se de bună primire din partea unor voci de prestigiu ale discursului critic actual, ca și din partea unor tineri exegeți, cartea, intitulată semificativ *Timpul ce ni s-a dat*, construiește – sau re-construiește – simultan cu datele istorice ale unei epoci trecute, profilul scriptural și uman al autoarei – ființă deosebit de cultivată, deprinsă de mică a utiliza limba română și limba franceză, inteligentă și cu un spirit analitic ascuțit.

În acest sens, remarcăm opinia lui Alex. Ștefănescu, potrivit căreia „Annie Bentoiu are, dimpotrivă, în minte o imagine cuprinzătoare a întregii ei existenței și a secvenței de istorie căreia îi aparține. Ea și-a făcut datoria de om de a trăi în cunoștință de cauză. În raza conștiinței ei intră și o mare parte din lume, privită cu un sentiment de responsabilitate. Este vorba de vocație, dar și de educație. Chiar și azi, Annie Bentoiu își cultivă memoria, completând ceea ce știe din propria ei experiență cu ceea ce află din cărți. Memoria ei culturală este vastă și asumată existențial, permițându-i să evoce firesc, cu un fior de emoție, și situații trăite de predecesori.” [1]

Relatând modul în care mai toți membrii familiei sale, și ai familiei Bentoiu, au fost loviți în mod direct de către noul regim, și obligați să petreacă ani grei în coloniile de muncă ale comuniștilor, ba chiar să-și piardă viața acolo, autoarea încearcă să înțeleagă mersul strâmb al istoriei și, tototdată, să lase posterității o mărturie onestă: „cu subtilitate filosofică, memorialista sesizează apoi esența comunismului, care este ura celor învinși în marea competiție a vieții față de învingători, ura ratărilor față de realizați. Această ură se instituționalizează, pentru prima dată în istorie. Annie Bentoiu nu se limitează la o teoretizare a aberantei situații; ea povestește cum toți oamenii de valoare în mijlocul cărora a crescut și s-a format au început să fie hăituiți numai pentru că erau de valoare. Meritele lor au devenit un blestem, și pentru ei, și pentru familiile lor. Memorialista găsește ca nimeni altcineva tonul cel potrivit pentru a istorisi această tragedie, dar și pentru a manifesta o anumită înțelegere, de ființă superioară, față de toți frustrații de pe Pământ, care au lansat comunismul în lume ca pe un cumplit urlet de nemulțumire, urcat din adâncul ființei lor.” [2]

În ceea ce-l privește pe Matei Călinescu, acesta – apropiat al familiei Bentoiu, ilustrează nostalgic o ipostază a (re)lecturii pe care, după cum se știe, o definește într-un

studiu – reper al metadiscursului specializat actual - „Mai ales memorialistica despre o vreme în care ai trăit și tu se oferă aproape de la sine unei duble lecturi: a textului și a propriei memorii (paralelisme sau contraste de situații, reacții similare sau diferite la evenimente istorice precise, atmosfera timpului, întâmplări intrate în umbră care ies brusc la lumină, chiar și atunci când întâmplările povestite n-au nicio altă legătură cu ele decât faptul că sunt contemporane); ba chiar unei triple lecturi, dacă se întâmplă să fi cunoscut personal autorul sau persoane despre care acesta vorbește. Căci, în ultimul caz, aproape fără să vrei, vezi chipurile din cartea pe care o străbați, așa cum s-au păstrat ele în albumul fotografic al memoriei tale.” [3]

Refracțiile acestui tip de discurs memorialistic în prezentul discursului critic fac parte, la rândul lor, dintr-o structură memorialistică virtuală al cărui autor, Matei Călinescu însuși, a făcut dovada apetenței sale pentru scriitura autobiografică în texte precum *Un altfel de jurnal* sau *Portretul lui M* - „La fel, nu m-am putut împiedeca s-o văd cu ochiul minții, încă din prima parte a cărții, pe tînăra și fermecătoarea Marta, sora lui Pascal, din perspectiva felului cum am cunoscut-o eu în 2004. Citise *Portretul lui M* și a vrut să stea de vorbă cu mine despre fiul ei autist, în vîrstă de patruzeci de ani, incapabil să trăiască independent, și despre grija ei și a soțului ei, doctorul Mircea Pop (poet și eminent traducător din greacă, sub pseudonimul literar Alexandru Miran), în legătură cu soarta fiului lor după ce ei, intrați în deceniul al șaptelea al vieții, nu vor mai fi.” [4] Criticul și teoreticianul lecturii remarcă, de asemenea, profilul uman al scriitorului Camil Petrescu, așa cum reiese din scriitura recuperatorie - „O altă suprapunere de același tip, ținînd de o asociere mnemonică pur subiectivă: în memoriile lui Annie se vorbește destul de mult despre Camil Petrescu, prieten vechi și fidel al lui Aurelian Bentoiu. După ce acesta a fost arestat și Camil a devenit, ca autor al piesei Bălcescu (1948) și al romanului în trei volume *Un om între oameni* (1953-1957), un scriitor agreat de regim, membru al noii Academii comuniste, el a continuat să se poarte generos, aproape părintește cu copiii prietenului năpăstuit.” [5] Iar concluzia stabilește ferm miza etică și valoarea estetic-compensativă a textului: „Timpul ce ni s-a dat reconstituie o perioadă sumbră, brutală și mai ales ininteligibilă. Problema ininteligibilității e de altfel centrală întregii cărți: ce s-a întîmplat în comunism, în România, pînă în 1989, e imposibil de înțeles cu adevărat; amintindu-ne, intrăm într-o dublă irealitate, cea a oricărui trecut și cea a caracterului inimaginabil al acelei vremi, încărcată de suferință, de frică și de absurditate.” [6]

În fine, Camelia Manuela Sava insistă asupra talentului analitic și a spiritului dinamic al memorialistei, capabilă să evalueze corect și să cartografieze spațiul ideologic agitat și complex al perioadei: „Annie Bentoiu raționează ca un istoric, ca un cercetător, făcând analize pertinente, comparații: «Și comunismul, și nazismul și-au construit teorii sistematice, generale, menite să-i convingă pe viitorii criminali că au nu doar dreptul, ci chiar datoria de a ucide sau de a pedepsi preventiv, în vreme de pace, viitoarele victime fiindu-le prezentate în culorile cele mai odioase, ca niște ființe răufăcătoare.» Autoarea face o paralelă între nazism și comunism, din care ultimul, din nefericire, iese învingător ca număr de victime și pagube colaterale. Dar cartea de memorii a lui Annie Bentoiu nu este nici pe departe o condamnare a comunismului, ci este o istorie, în sensul de povestire, de redare a unei perioade grele din viața ei, care, de fapt, a marcat un popor întreg. Pentru noi, românii, perioada cuprinsă între anii 1945 și 1949 este tot mai încețoșată și mărturia acestei femei (tinere pe atunci) este binevenită, atît din punct de vedere literar, cît și istoric.” [7]

Totodată, se are în vedere un supra-personaj al scriiturii autobiografice, și anume timpul – corelat, obligatoriu, ideii de destin și de asumare demnă a soartei, oricare ar fi aceasta - „Ochiul critic, dublat de o feroare ce se împletește cu o finețe a frazelor, redă aici o sumă de lucruri importante atît pentru ea, dar și pentru noi, ca cititorii ei, timpul prezent în cartea ei devine un soi de personaj ciudat, câteodată nerăbdător, alteori prea calm, o acalmie ce nu poate aduce nimic bun.” [8].

La final, se cuvin amintite *amintirile* Monicai Lovinescu, pentru care întâlnirea cu textul lui Annie Bentoiu reprezintă o posibilitate de recuperare, prin discursul altcuiva, a unei epoci pe care a trăit-o, într-o anumită măsură, pe cont propriu - „Pentru volumul ei de memorii publicat la Editura Vitruviu, Annie Bentoiu a ales un titlu într-adevăr frumos: *Timpul ce ni s-a dat*. Accentul este astfel pus cu măsură, cu grație, cu decență, asupra tragicei ireversibilități a acestui timp pe care generația autoarei l-a trăit sub comunism. Îl trăia (ce altceva putea face, altul nu i se dădea) și în același timp își amâna plenara viețuire pentru vremuri mai bune. Au sosit și ele, dar la sorocul bătrâneții, cam târziu pentru generația autoarei, care e aproximativ și a mea. Aceeași carte ar putea deci purta drept subtitlu *Timpul ce ni s-a luat*, ca unul trăit în absența celui adevărat.” [9] Analizând elementele și mărcile distinctive ale textului memorialistic, Monica Lovinescu se auto-identifică permanent, cu nostalgie, regret, dar și cu satisfacția întâlnirii cu un spirit afin - „Prezentată astfel, istoria trăită pierde poate din patetismul ei extravagant pentru noi toți cei care am suportat-o, dar câștigă în credibilitate. Mai am un motiv să-i mulțumesc autoarei: mă bănuiam uneori vinovată de o ușoară idealizare a epocii interbelice coincizând pentru mine cu copilăria și adolescența, două anotimpuri de aur. Interbelicului, acoperit acum de toate păcatele - și nu numai de nostalgicii comunismului - îmi era greu să-i strămut statutul dintr-un rai într-un purgatoriu incert. Or, văd că mă întâlnesc în priviri cu Annie Bentoiu chiar dacă ea, răbdătoare, își motivează calm punctul de vedere, iar la mine un oarecare patos îmi ține loc de argumente.” [10]

Timpul ce ni s-a dat este, cu alte cuvinte, o carte-mărturie despre trecut, un argument în favoarea libertății individului și o pledoarie anti-totalitarism.

Note

[1] Alex. Ștefănescu, *Annie Bentoiu își amintește...*, în *România literară*, nr. 2/2001, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/annie_bentoiu_i_amintete...

[2] Ibidem.

[3] Matei Călinescu, *Memoriile lui Annie Bentoiu – o pagină de jurnal*, în *Apostrof*, nr.10/2007, disponibil la adresa <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=441>.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem.

[6] Ibidem.

[7] Camelia Manuela Sava, *Annie Bentoiu: Închisoarea „din exterior”*, disponibil la adresa <http://spatiiculturale.0catch.com/18-2011/CameliaManuelaSAVA.html>.

[8] Ibidem.

[9] Monica Lovinescu, *Timpul ce ni s-a luat*, în *România literară*, nr 19/2001, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/timpul_ce_ni_s-a_luat?caut=Annie%20Bentoiu.

[10] Ibidem.

Bibliografie

Călinescu, Matei, *Memoriile lui Annie Bentoiu – o pagină de jurnal*, în *Apostrof*, nr.10/2007, disponibil la adresa <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=441>.

Lovinescu, Monica, *Timpul ce ni s-a luat*, în *România literară*, nr 19/2001, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/timpul_ce_ni_s-a_luat?caut=Annie%20Bentoiu.

Sava, Camelia Manuela, *Annie Bentoiu: Închisoarea „din exterior”*, disponibil la adresa <http://spatiiculturale.0catch.com/18-2011/CameliaManuelaSAVA.html>.

Ștefănescu, Alex., *Annie Bentoiu își amintește...*, în *România literară*, nr. 2/2001, disponibil la adresa http://www.romlit.ro/annie_bentoiu_i_amintete...